

Сузана Танасијевић

suzanatanasijevic@gmail.com

Ивана Пешић

pesic.jagodina@gmail.com

Народна библиотека „Радислав Никчевић“

Јагодина

УДК 02:004.738.5(497.11Јагодина)

DOI 10.7251/BSCSR2310243T

NEW NORMAL* ИЗАЗОВИ И МОГУЋНОСТИ ЗА БИБЛИОТЕКЕ - ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ *DIGITAL CITIZEN(SHIP)

Сажетак: Библиотека је императив за целоживотно учење, саморазвој и напредак сваког човека. Са појавом епидемије Корона вируса, у целом свету је дошло до физичког затварања библиотека. Било је неопходно да се библиотеке и библиотекари прилагоде новим околностима и креирају нове услуге како би обезбедиле слободан приступ информацијама на иновативан начин, истовремено поштујући појачане мере безбедности у заштити здравља грађана. Поред осталих основних активности, библиотеке се баве и информационим послом, што значи да морају перманентно да креирају програме и пројекте и иновирају услуге којима ће да утичу на промене у друштву. *New normal*, такозвана нова нормалност, условила је отварање нових перспектива које омогућавају библиотекама да се брзо прилагоде новим технологијама, замењујући застареле и сувишне, новим и иновативним. Гледано са овог аспекта, тема овог рада је нова улога библиотеке и библиотекара јагодинске библиотеке (пре) и током Ковид-19, кроз призму примера добре праксе пројекта Дигитални грађанин.

Пројекат Дигитални грађанин је регионални пројекат чији је носилац невладина организација ИРИМ из Загребa. Библиотека у Јагодини је постала део ове регионалне мреже библиотека 2019. године, имплементирајући пројекат у својој локалној средини. Након појаве Ковид-19, од 2020. године па до данас, Библиотека у Јагодини је развила разне модалитете реализације пројекта у условима пандемије. Главни циљ пројекта Дигитални грађанин је да се кроз његову имплементацију јавне библиотеке трансформишу у

дигиталне, иновативне и образовне центре за развој дигиталних компетенција, знања и вештина деце и одраслих.

Образовање за дигитално грађанство (Digital Citizenship Education) подразумева оснаживање деце да се кроз образовање и развој компетенција које су им потребне, уче да активно учествују у нашем дигиталном друштву. Дигитално грађанство представља нову димензију грађанског образовања које се фокусира на учење ученика да раде, живе и деле у дигиталном окружењу на позитиван начин. Компетенције се односе на знања, вредности, ставове и вештине које су свим грађанима потребне за остваривање демократских права и одговорности, као и за промовисање и заштиту људских права у сајбер простору. Током 2019. године пре почетка пандемије, Библиотека у Јагодини је реализовала пројекат у оквиру бесплатних радионица које су се одржавале у физичком простору библиотека и у школама. Циљна група су деца основних школа из Поморавског округа. Основни циљ пројекта је учење деце програмирању уз помоћ дониране опреме: микро:битова, Бозон уради сам екстензионих комплета, 3Д штампача и McQueen робота. Од појаве пандемије 2020. године, Библиотека је уз помоћ корићења Open Source алате и софтвера отвореног кода у оквиру пројекта креирала онлајн платформу за учење на даљину. Посебан бенефит пројекта је Акредитовани семинар “Креирајте свој дигитални свет“ које су чланови пројектног тима креирали у циљу едукације едукатора – библиотекара у јавним библиотекама. Основна идеја семинара је дељење практично стеченог искуства и знања како би се библиотекари у јавним библиотекама обучили и инспирисали на креирање сличних програма које ће реализовати у својим срединама.

У раду ће бити представљен и друштвени ангажман и допринос Библиотеке у Јагодини у оквиру пројекта Дигитални грађанин у заштити здравља медицинских радника током трајања пандемије, модулирањем и израдом заштитних медицинских визира на 3Д штампачу. Циљ овог рада је да се у оквиру резултата и примера добре праксе прикаже да је могуће да Библиотека кроз трансформацију и прилагођавање ванредним околностима и иновативно коришћење информационих ресурса постане главни стожер позитивних друштвених промена у заједници.

Кључне речи: Дигитални грађанин, Open Source софтвер, изазови и могућности за библиотеке

Увод

Библиотека је императив за целоживотно учење, саморазвој и напредак сваког човека. Појавом епидемије Коронавируса, у целом свету је дошло до физичког затварања библиотека. Било је неопходно да се библиотеке и библиотекари прилагоде новим околностима и креирају нове услуге како би обезбедиле слободан приступ информацијама на иновативан начин, истовремено поштујући појачане мере безбедности у циљу заштите здравља грађана. Поред основних активности, библиотеке се баве и информационим послом, што значи да морају перманентно да креирају програме и пројекте и иновирају услуге са којима ће да утичу на промене у друштву. *New normal*, такозвана нова нормалност која је настала са појавом пандемије Covid-19¹ условила је сагледавање нових перспектива које омогућавају библиотекама да се брзо прилагоде новим технологијама, замењујући застареле и сувишне новим и иновативним. Гледано са овог аспекта, тема рада је нова улога библиотеке и библиотекара јагодинске библиотеке (пре) и током Covid-19 пандемије, кроз призму примера добре праксе пројекта *Дигитални грађанин*.

Дигитална трансформација јагодинске библиотеке

Народна библиотека “Радислав Никчевић” у Јагодини је пре више од деценију схватила колики ће значај имати дигитална револуција у будућности те је још 2008. године започела развој својих дигиталних ресурса.

Током 2008-2009, Библиотека је развила конструкцију софтвера за дигитализацију завичајне грађе и програма за преглед дигитализоване грађе под називом *Уибеник*. Током 2008. године завршени су послови: адаптација Завичајног одељења, набавка техничке опреме за дигитализацију, израда

¹ Covid -19 - Пандемија болести коју изазива коронавирус

софтвера за дигитализацију завичајне грађе, израда програма за преглед дигитализоване грађе под називом *Уџбеник* и израда софтвера за обраду скенираних материјала. У сарадњи са Народном библиотеком Србије, представљена је прва дигитализована збирка Завичајног одељења Јагодинске библиотеке у оквиру Дигиталне Народне библиотеке Србије.

Период од 2010. до 2019. године, обележила је реализација пројекта АгроЛиб – Ја, најуспешнијег пројекта за дигиталну инклузију и економску подршку пољопривредним произвођачима. Пројекат АгроЛиб је осмишљен са циљем да се побољша живот људи на селу кроз стварање мреже сеоских библиотека које пружају информационе и комуникационе услуге пољопривредницима.

Од 2012 - 2021. године Библиотека реализује пројекат *Слова на струју*, онлајн књижевни часопис за децу и младе.

Програм 65+ реализован је током 2013. године. Сама едукација је обухватала основну употребу рачунара, отварање и креирање имејл налога, комуникацију путем скајпа, као и за оне који су то желели научили су да креирају и користе Фејсбук профил.

Зимски распуст 2016. године започиње организовањем бесплатне школе програмирања за ученике основних школа од 4. до 8. разреда. Циљ пројекта је био да деца заволе програмирање и да уче кроз игру, на лак и забаван начин. Учење програмирања у раном узрасту дугорочно утиче на развој друштва. “Они су уз помоћ CODE платформе (<https://code.org/>) кроз визуелне компоненте научили основе логике програмирања и упознали се са аналитичким и алгоритамским начином размишљања.”²

“Током зимског распуста 2017. године, Библиотека је била инкубатор за креативну децу жељну знања из области савремених технологија. У оквиру програма *Библиотека - Веб дизајн* ученици узраста од 10 до 15 година учили су да праве

² Пешић, И. „Библиотека као центар неформалног образовања за генерацију новог доба – Дигитални урођеници“, Црна Гора – Библиотеке, архиви и музеји ЛАМ 2019 конференција, Цетиње, 2019. године, стр.181

веб странице. Коришћен је софтвер отвореног кода и уз помоћ доступних алата деца су научила да направе веб страницу.”³

Дигитални грађанин

Народна библиотека у Јагодини је и током 2019. године наставила са трендом активности на пољу реализације дигитално – инклузивних пројеката имплементацијом пројекта *Дигитални грађанин* што је и тема овог нашег рада. Главни носилац регионалног пројекта “Дигитални грађанин“ и координатор за регион је ИРИМ (Институт за развој и иновативност младих) из Загреба. Пројекат је финансијски подржала компанија Google а реализује се у сарадњи са локалним партнерима. Локални партнер ИРИМ-а за реализацију пројекта у Србији је „Фонд Б92“ и њихов програм „Битка за знање“. У пројекту учествује укупно 170 библиотека из региона: Хрватске, Босне, Србије и Косова. Из Србије је у пројекат укључено и награђено 20 библиотека. Главни циљ пројекта *Дигитални грађанин* је да се кроз његову имплементацију јавне библиотеке трансформишу у дигиталне иновативне и образовне центре за развој дигиталних компетенција, знања и вештина деце и одраслих. Кроз овај пројекат библиотеке ће учинити доступним модерну едукативну технологију деци и одраслима, чиме ће се омогућити увођење дигиталних вештина у локалне заједнице. Подизањем нивоа ИТ знања код становништва библиотеке би требало да оснаже локалне заједнице припремајући посебно младе генерације за све захтевније тржиште рада. Библиотека је својим корисницима понудила микро:бит рачунаре, БОСОН сетове, микро Меквин (McQueen) роботе и једна је од пет српских библиотека која има 3Д штампач доступан за кориснике Библиотеке. У оквиру радионица, уз помоћ библиотекара, дониране опреме и софтвера отвореног кода,

³ Пешић, И., Танасијевић, С., Лазаревић, И., ”Дигитална трансформација у служби знања и информација”, онлајн конференција БДСа, 2021. година, стр.6

деца су учила да пишу компјутерске кодове за покрете робота, решавају проблемске задатке визуелним компонентама, креирају веб апликације. Резултати четворогодишњег рада на пројекту, пре, током и након пандемије су следећи: укупно је организовано 56 радионица на којој је било 1.026 полазника и то 721 полазник из основних школа. По годинама број позајмица микро:битова и екстензионих додатака је варирао. У 2019. години било је 239 позајмица, 2020. године 275 позајмица и 2021. године укупно 187 позајмица.

Дигитално грађанство и СТЕМ концепт

Дигитално грађанство учи појединце како да се ангажују и учествују у одговорним начинима коришћења технологије, како би се заштитили од интернет опасности и поштовали људска права једни других. Према Савету Европе, дигитално грађанство се може дефинисати као: „Компетентно и позитивно бављење дигиталним технологијама (креирање, рад, дељење, дружење, истраживање, играње, комуникација и учење); активно и одговорно учење (вредности, вештине, ставови, знања) у заједницама (локалним, националним, глобалним) на свим нивоима (политичком, економском, друштвеном, културном и интеркултуралном); укљученост у двоструки процес доживотног учења (у формалном, неформалном и неформалном окружењу) и континуирана одбрана људског достојанства.”⁴(Савет Европе 2022)

Информациона писменост као концепт настала је са развојем информационо – комуникационих технологија још 70-их година. Термин први пут користи Пол Зурковски, везујући га за ефикасно коришћење информација у решавању проблема. Дигиталну писменост би требало схватити као најновији вид информационе писмености. Информациона писменост примењује се и на изворе у штампаном облику. Најједноставније речено, дигитална писменост је информациона писменост која је примењена на дигиталне

⁴ <https://usidhr.org/what-is-digital-citizenship-and-why-is-it-important/>

изворе и појавне облике модерне културе. Дигиталним се могу сматрати и културни и уметнички одговори на свеprisутност дигиталних технологија. Стога се већ увелико о нашем времену и начину живљења говори као о дигиталној култури. Потреба за применом дигиталних технологија постала је императив за све културне институције а самим тим и за развој нових услуга које су прилагођене новим медијима и корисницима. Убрзани свакодневни развој ИТ сектора условио је да се библиотечка парадигма промени и квалитет услуга повећа у складу са нарастим и промењеним потребама савременог библиотечког корисника.

Пројекат *Дигитални грађанин* базиран је на СТЕМ концепту. СТЕМ је акроним који означава науку (Science), технологију (Technology), инжењерство (Engineering) и математику (Maths). Овај концепт је усмерен на развој вештине програмирања код ученика, истовремено развијајући компетенције као што су решавање проблема, алгоритамско размишљање, критичко размишљање као и вештине сарадње, комуникације и креативности. Ученици кроз радионице уче да користе интердисциплинарни приступ у решавању проблема који ће им касније користи како у решавању проблема у школи тако и у стварном животу.

Сваки од ових предмета, по наставном програму у формалним школама, предаје се посебно и представља део целине наставног плана. У оквиру пројекта *Дигитални грађанин*, у ваннаставним активностима на радионицама које организује Библиотека, ученици се уче како се ови концепти међусобно допуњују. СТЕМ концепт обухвата принцип 4К: креативност, колаборација, критичко размишљање и комуникација што представља скуп особина које би требало да чине основу образовања у 21. веку. Учењем кроз игру на реалним примерима, у опуштеној атмосфери без притиска, подстиче се креативност, индивидуалност и тимски дух. Ученици се уче да користе интердисциплинарни приступ који је у основи СТЕМ концепта. Интенција у свету је да савремене основне школе буду опремљене за извођење наставе по СТЕМ

концепту. Такве школе требало би да буду опремљене најмодернијом техничком опремом са лепо осмишљеним и сређеним учионицама и добро обученим и посвећеним кадром који подржава креативност и тимски рад код ученика. С обзиром да се стварност у нашој земљи у формалним школама веома разликује од ове идеалне слике, улога библиотека, као реализатора програма неформалног образовања заснованог на СТЕМ принципу, тим пре је значајнија.

Програмирање прожима све сфере друштвеног живота, софтверска технологија је свеprisутна, развија се невероватном брзином и постоји стална потреба за стручњацима програмерима и то су најплаћенија занимања. Учењем програмирања, стиче се потребно знање и вештине да се деца и млади припреме за будућа ИТ занимања и све захтевније тржиште рада. Библиотеке тако постају покретачи и носиоци развоја као и позитивних промена у друштву.

Онлајн платформа за учење на даљину

Отворени софтвер (енг. Open source software) је софтвер чији је изворни код доступан свим корисницима који га према својим потребама могу мењати, побољшавати, преправљати. Циљ отвореног софтвера је да се направе програми који су разумљиви и доступни. Потпуно равноправно користи се и термин бесплатни софтвер. Данас постоји много отворених софтвера који обухватају све сфере људског знања и у сталној су употреби. Неки од њих су:

- Оперативни систем Linux;
- Базе података MySQL и Oracle;
- Интернет претраживач Mozilla Firefox;
- Сервери Bind и Apache;
- Канцеларијски програм OpenOffice;
- Програмски језици Perl, Python, Ruby;
- Уређивач графике Gimp;
- Пошта Kmail и Sendmail.

Један од најкоришћенијих и најпопуларнијих система за

управљање садржајем отвореног кода је свакако Вордпрес (енг. WordPress). Најпознатија је бесплатна платформа за израду сајтова. Предност је у расположивости великог броја шаблона и има могућност лаке и брзе надградње. Подаци показују да је око 17% укупног броја веб сајтова урађено управо уз помоћ Вордпреса који омогућава да корисник сам уноси садржај на сајт, лако је сналажење у администраторском делу и није потребно никакво програмерско знање.

Софтвер отвореног кода коришћен је и у изради Мудл (moodle) платформе за учење на даљину. Ово је онлајн платформа креирана за потребе одржавања семинара за библиотекаре и приступ платформи је искључиво за полазнике семинара. Као бесплатни софтвер отвореног кода, одговара филозофији дељења знања коју промовишу библиотеке. Систем је LMS платформа креирана првенствено за школе, али модуларна архитектура софтвера омогућава да се систем прилагоди потребама различитих организација. Међу бројним модулима, најважније функције Мудл-а укључују: управљање корисницима, управљање курсевима, испоруку и дељење садржаја (текст, видео, интерактивни садржај), сарадњу (инстант поруке, форум, вики странице) и процену корисника (тест, задатак, радионица, повратна информација). Онлајн курс „Креирајте свој дигитални свет“ састоји се од пет секција: Уводни део, Дигитални свет у библиотеци, Микро:бит основе, Микро:бит напредни, 3Д штампа и Евалуација. Поред тога, главна страница има форум за најаве, форум за Микро:бит дискусију и форум за дискусију о 3Д штампању. Форум и интерактивно ћаскање омогућавају корисницима који су физички удаљени да комуницирају и деле идеје. Његова сврха је да повеже кориснике и библиотеке из различитих градова Србије. Мудл нуди велику количину стандардних ресурса и активности и још више додатака трећих страна, који омогућавају библиотекарима да креирају дигитални садржај. Мудл је написан у PHP (ПХП) програмском језику и може да користи MySQL и Oracle базе података. Мудл је само још један алат у

библиотечком послу и може се користити као помоћ библиотекарима у пружању информација корисницима библиотеке.

Бенефити пројекта

Акредитацијом семинара под називом “Креирајте свој дигитални свет” за стално стручно усавршавање библиотекара за 2020. и 2021. годину, материјализовали смо стечено теоретско искуство на стручним едукацијама и практично искуство кроз рад на пројекту. Циљ је био едукација библиотекара – будућих едукатора за креирање и осмишљавање програма на тему учења деце програмирању. Кроз семинар, подељен на три тематске целине, упознали смо полазнике о важним сегментима дигиталне писмености и учења на даљину.

Семинар је одржан током 2020 – 2021. године и то у следећим библиотекама:

- Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ Чачак;
- Матична библиотека „Светозар Марковић“ Зајечар;
- Библиотека града Београда;
- Ресавска библиотека Свилајнац;
- Народна библиотека „Ресавска школа“ Деспотовац;
- Народна библиотека „Душан Матић“ Ћуприја;
- Народна библиотека „Радислав Никчевић“ Јагодина.

Посебан друштвени ангажман и допринос Библиотеке у Јагодини у оквиру пројекта *Дигитални грађанин* је у заштити здравља библиотекара и медицинских радника током трајања пандемије, модулирањем и израдом заштитних медицинских визира на 3Д штампачу. Прво су израђени визире за запослене у поморавским библиотекама и запослене у Општој болници Јагодина, а касније и за запослене у Општој болници у Врбасу. Укупно је донирано преко 400 визира.

Закључак

Пројекат *Дигитални грађанин* омогућава библиотекама, библиотекарима и грађанима да унапреде доживотно учење коришћењем нових технологија. Библиотеке се претварају у јавне просторе за учење нових технологија и у дигитално иновативне и неформалне образовне центре. Циљ је да се покаже како мали библиотечки програми могу имати далекосежан утицај на друштво у целини. Пројекат је иновативан јер је посебно фокусиран на децу и младе који немају приступ новој технолошкој опреми.

Народна библиотека у Јагодини иде у корак са светским трендовима у развоју библиотекарства, а све у циљу благовременог задовољавања растућих потреба корисника библиотека које су условљене убрзаним дигиталним развојем друштва у свим сферама.

Литература

1. Пешић, Ивана. „Библиотека као центар неформалног образовања за генерацију новог доба – Дигитални урођеници“ у: Монтенегро – Библиотеке, Архиви и Музеји – ЛАМ 2019: Зборник радова са Друге међународне конференције библиотекара, архивиста и музеолога одржане на Цетињу 16-17.05.2019. године, уредница Драгана Марковић, Цетиње: НБЦГ, 177-184.
2. Пешић, Ивана, Танасијевић, Сузана и Лазаревић, Ивица, „Дигитална трансформација у служби знања и информација“ у: Zenodo.org <https://zenodo.org/record/5971957#.ZAsVxXbMKUk>, Прва међународна онлајн конференција Секције за дигиталну трансформацију библиотека, БДС, Београд, мај 2021. године.
3. Савет Европе, www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/digital-citizenship (приступљено 12.12.2022. у 15:40)
4. www.usidhr.org/what-is-digital-citizenship-and-why-is-it-important (приступљено 04.12.2022. у 10:25)

NEW NORMAL CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR LIBRARIES - GOOD PRACTICE EXAMPLE *DIGITAL CITIZEN(SHIP)*

Abstract: The library is imperative for lifelong learning, self-development and progress of every human being. With the coronavirus outbreak, there has been a physical closure of libraries all over the world. It was necessary for libraries and librarians to adapt to new circumstances and create new services in order to ensure free access to information in an innovative way, while respecting enhanced security measures in protecting citizens' health. Among other basic activities, libraries are engaged in information work, which means that they have to permanently create programs and projects and innovate services that will affect changes in society. The new normal, the so-called new normal, has conditioned the opening of new perspectives that allow libraries to quickly adapt to new technologies, replacing the outdated and redundant, with new and innovative ones. Viewed from this aspect, the topic of this paper is the new role of the library and librarians of the Jagodina Library (before) and during COVID-19, through the prism of good practice examples of the Digital Citizen project.

The Digital Citizen project is a reaction project led by the NGO IRIM from Zagreb. The Library in Jagodina became part of this regional network of libraries in 2019, implementing the project in its local environment. After the emergence of COVID-19, from 2020 until today, the Library in Jagodina has developed various modalities of project implementation in the conditions of the pandemic. The main objective of the Digital Citizen project is to transform public libraries into digital, innovative and educational centers for the development of digital competences, knowledge and skills of children and adults through its implementation. Digital Citizenship Education involves empowering children to learn to actively participate in our digital society through education and the development of competencies they need. Digital citizenship represents a new dimension of civic education that focuses on teaching students to work, live and share in a digital environment in a positive way. Competencies relate to the knowledge, values, attitudes and skills that all citizens need to exercise democratic rights and responsibilities, as well as to promote and protect human rights in cyberspace. In 2019, before the start of the pandemic, the Jagodina Library implemented the project within free workshops that were held in the physical space of libraries and schools. The target group are children of primary schools from Pomoravski district. The main goal of the project is to teach children programming with the help of donated equipment: micro:bits, Bozon DIY extension kits, 3 D printers and McQueen robots. Since the outbreak of the pandemic in 2020, the Library has created an

online platform for distance learning with the help of open source tools and open source software within the project. A special benefit of the project is the Accredited seminar "Create your digital world" created by the members of the project team in order to educate educators – librarians in public libraries. The basic idea of the seminar is to share practically acquired experience and knowledge in order to train librarians in public libraries and inspire them to create similar programs that they will implement in their environments. The paper will also present the social engagement and contribution of the Library in Jagodina within the project Digital Citizen in health protection of medical workers during the pandemic, by modulating and making protective medical visors on a 3 D printer. The aim of this paper is to show, within the results and examples of good practice, that it is possible that the Library through transformation and adaptation to extraordinary circumstances and innovative use of information resources become the main headquarters of positive social change in the community.

Keywords: Digital citizen, open source software, challenges and opportunities for libraries.
